

Vykortshistoria och vykortssamlande

Av Mia Fernlund

Sökandet efter kunskap i vykortssamlande för mig i tanken tillbaka till farmors och farfars vind i den gamla villan i Nockeby. Där fanns kartongvis med samlad korrespondens från beresta vänner och bekanta som från när och fjärran sände en hälsning till "Kära Valle och Sven". Det kunde lika gärna vara ett vykort från Paris eller New York som ett kort avsänt vid en skridskotur på Riddarfjärden. För mig var både motivet och meddelandet lika fascinerande som frimärken, årtal och gamla stämplat.

De flesta deltiologer, det vill säga vykortssamlare, är mer intresserade av vykortens motiv, ålder och sällsynthet. De kan sin vykortshistoria väl och det beror förmodligen inte enbart på ett historiskt intresse utan hänger ihop med historiens betydelse för värdering av samlarobjekten. Det som står att finna i litteraturen och samlarnas gemensamma kunskap skulle kunna fylla spaltmeter med text. Många är snäva experter inom just sitt samlarområde, andra är brett bevandrade i vykortshistorien. För den som vill skaffa sig en grund i ämnet rekommenderas Ulla Ehrensvärds bok "Gamla vykort: en bok för samlare". Den har några år på nacken men beskriver ämnet på ett lättillgängligt sätt.

Det har dock hänt en del sedan Ulla Ehrensvärd skrev sin bok 1972 och kunniga deltiologer har forskat vidare kring brevkort, vykort och olika definitioner. För att inte tynga den här artikeln med redan publicerade fakta föreslår jag att den detaljintresserade tar en titt i bifogade litteraturhänvisningar för fördjupning i definitioner och statistik. Se särskilt *Skillingstrycket* nr. 4, 1997,

MIA FERNLUND, född 1960,
är journalist och civilekonom. Hon har bland
annat arbetat på Postens koncern tidning,
Nyhets-Posten och vikarierat som lokalredaktör
för *Nya Wermlands-Tidningen*.

där Paul Gustafsson i en artikel kallad "Vykortets genombrottstid i Sverige" resonerar kring poststatistik samt Jan Billgrens redogörelse för "Brevkortets historia 1872-1925", som publicerades i *Posttryttaren* 1990.

Det illustrerade brevkortet

För den oinvigde kan en kort bakgrund kring vykortens tillkomst vara på plats. Vykortet är en vidareutveckling av de brevkort som började användas under senare delen av 1800-talet. I Sverige utgavs det första officiella brevkortet den första januari 1872 men, som Paul Gustafsson konstaterar i sin artikel "Vad är ett vykort" i *Filatelisten* från april 2003, "Postverket hade totalt missuppfattat idén och det blev vad man idag kallar en flopp".

Vid lanseringen av de första brevkorten i världen (i Österrike 1869) var tanken att det med brevkortet skulle gå att skicka meddelanden för en lägre kostnad än för brev. I Sverige fick dock brevkortet till en början samma porto som brev, 12 öre. Portot sänktes efter ett år till 10 öre, år 1876 till 6 öre och var 1885 nere i 5 öre, vilket då var halva brevportot. Där låg det kvar till 1918. Det lägre portot för brevkort (eller postkort som

det så småningom kom att heta) avskaffades den 1 juni 1981.

Vad som ska räknas som vykort råder det ibland delade meningar om. Nationalencyklopedin definierar det som "ett postkort med en bildsida och plats för adress och meddelande på andra sidan". För moderna vykort är den beskrivningen tillfredsställande men före 1905 var det inte tillåtet att skriva hälsningar på adressidan (framsidan enligt Postverket), utan bara på bildsidan/meddelandesidan. Men från den 1 april 1905 blev det tillåtet i Sverige att dela adressidan så att det gick att också skriva sitt meddelande på det vis som görs på moderna vykort. Internationellt tilläts "delade" vykort först den 1 oktober 1907 efter beslut på Världspostförningens kongress i Rom 1906.

Sveriges Filatelist-Förbund definierar numera vykort på följande sätt:

- Ett vykort ska ha en illustration.
- För cirkulerade (postgångna eller på annat sätt postbehandlade) vykort att dessa ska ha kännetecken som visar att de behandlats av postal organisation.
- För ocirkulerade (ej postbehandlade) vykort att dessa ska ha tryckt text eller tryckta adresslinjer, eventuellt portoruta, som visar att kortet är avsett att befordras utan kuvert.

Denna definition överensstämmer med Paul Gustafssons förslag i den ovannämnda artikeln från 2003. Där berättar han också att de första vykorterna anses vara de som tillkom under fransk-tyska kriget 1870-71 då soldaterna fick skicka hälsningar på brevkort med teckningar av olika militära vapen.

I Sverige finns det vykort kända från första delen av 1880-talet (1882) men sedan att "vya" fick, enligt Paul Gustafsson, sitt stora genombrott under Stockholmsutställningen 1897. Sin absoluta topp nådde "vyandet" under 1903-1904 då det postbehandlades 37-38 miljoner vykort vilket ska jämföras med cirka 1 miljon år 1897. Tidigare poststatistik anger högre siffror, men de nämnda är en uppskattning av Paul Gustafsson och avser

frankerade vykort som postbehandlats i Sverige. Hur många kort som postas nuförtiden kan Posten inte svara på eftersom företaget slutade föra den typen av statistik när det särskilda postkortsportot avskaffades 1981.

Olika vykortsepoker

Vid min genomgång av historien och förfrågningar bland kunniga samlare hänvisar alla förr eller senare till Göran Heijtz som en av de mest kunniga och erfarna på vykort och vykortssamlande. Han får ofta frågor från samlare som ber om hjälp med tidsbestämning och värdering av kort.

"Finns det en poststämpel att utgå ifrån så underlättas det arbetet. Men andra ledtrådar kan vara motivet, trycktekniken och formatet. Som exempel det faktum att vykortet fick delad adressida (med plats för hälsningar) år 1905", säger Göran Heijtz.

Det finns en del grundbegrepp som kan vara till hjälp vid bedömning av ett vykorts ålder och värde. Trycktekniken är ett exempel. Göran Heijtz fortsätter:

"Man talar om fyra stora epoker. Du har 1800-talet då de äldsta vykorterna kom till. De var tecknade i en eller flera färger, tryckta som litografier – stentryck. Sen talar man om perioden från 1900 till 1920, då det blev vanligt med bilder i ljustryck – det var då det blev möjligt att reproducera fotografier. Från 1920-talet till 1950-talet var vykortet i stort sett "äkta" fotografier och från 1950-talet används oftast offsettryck. Det kan man se på att det ligger ett raster i bilden."

Korten från 1950-talet och framåt är huvudsakligen i färg. Färgtekniken var relativt dyr och krävde en ökad upplaga, oftast minst 3.000 exemplar. Det krävde motiv säljbara i en hel ort och inte enbart i en butik vilket innebar att de blev mer allmänna än tidigare.

"De blev tråkigare helt enkelt. Det är därför man kan se de typiska korten med fem bilder på kän-

Ett vykort från Stockholmsutställningen 1897, baserat på en förlaga av Anna Palm.
A picture postcard from the Stockholm exhibition in 1897, based on an original by Anna Palm.

da vyer ur stadsbilden i stället för ett kort på vart och ett av motiven. Tidigare kunde vykorterna vara i betydligt mindre upplagor, kanske något hundratal exemplar”.

Formatet kan avgöra ålder

I *Posttryttaren* 1990 beskriver Jan Billgren att de första reglerna för hur privattryckta brevkort skulle vara utformade kom i november 1876. Storleken skulle då vara 122 × 87 mm. Vid Världspostföreningens kongress i Paris 1878 ändrades storleken till 14 × 9 cm. I den

svenska poststadgan infördes detta mått år 1881. Dagens ”normala” format, 10 × 15 cm, antogs som maximimått år 1925. Det användes till exempel vid Stockholmsutställningen 1930 men slog igenom först på 1950-talet.

Vykort med vågig kant

En annan tidstypisk vykortsdetalj är den tandade/vågiga kanten. På fackspråk kallas den för Büttenkant och finns på vykort i huvudsak från 1950- till 1980-talen. Om den har någon funktion är omtvistat. Det påstås

Ett vykort från 1918 med motiv från Hufvudsta (Solna).

A picture postcard from 1918 with a motif from Hufvudsta (Stockholm/Solna).

Ett vykort från 1961 med s.k. Büttenkant med motiv från Kalmar.

A picture postcard from 1961 with so-called 'Büttenkant' (perforated/wavy edge) with a motif from Kalmar in Småland.

att den var till för att korten skulle "krulla" sig mindre i vykortsställen, men den egenheten beror snarare på att korten är överdragna med lack som skapar en ytspänning som påverkar korten. Den vågiga kanten försvann så småningom, bl.a. för att det var dyrt att slipa klingan i skärmaskinen. Den måste nämligen skickas till Tyskland för slipning.

Vykorten som tidsdokument

I början av nittonhundratalet var det ovanligt med bilder och på vykortet dokumenterades ofta dagsaktuella händelser. Det innebär att de fick en nyhetsspridande funktion hos allmänheten. Om det skriver Ulla Ehrensverd i sin bok:

"Under detta sekels första decennium fanns det knappast en händelse i landet (åtminstone i Göta- och Svealand) som inte blev föremål för ett vykort. Det behövde inte röra sig om stora evenemang som öppnandet av utställningar, invigningar eller möten, eller om översvämningskatastrofer och järnvägsolyckor. Man gjorde vy-

kort på stugorna, från vilka stackars torpare vräktes, och på den fallfärdiga hyddan, där ett mord hade begåtts."

Populära motiv

Valet av samlarmotiv är en smaksak som ofta beror på intresse. Det vanligaste är att samla på vykort från en ort man har anknytning till. De mest eftertraktade motiven är små järnvägsstationer. De är eller har varit ortens knutpunkt och här var ofta postkontoret inrymt. Djur, båtar, julkort och påskkort är också populärt att samla på. Förr var kyrkor, kungligheter och skådespelare vanliga samlingsmotiv.

Ett sätt att starta en samling är att gå igenom familjens sparade vykort. Där kan finnas motiv som knyter an till orter eller korrespondens som kanske inte har något försäljningsvärde men däremot ett stort affektionsvärde. För att ta reda på vykortens för-

Ett vykort som berättar om en vräkning omkring 1910.

A picture postcard telling the story of an eviction circa 1910.

Det av Ax i 11 år innehavda torpet. Bilden visar utseendet den 24 Maj, då i närvaro av Lånsman och fjerdingsmän utkastningen verkställdes.

säljningsvärde rekommenderas ett besök på www.tradera.se. Nätet är en nyttig informationskanal för alla typer av gamla varor när man vill se om de har något värde. Förr gick säljaren till frimärks- eller vykortshandlare för att få en bedömning, men nu går det snabbare på internet.

Vykortssamlarna

Idag är vykortssamlandet en hobby för många och åtskilliga vykortssamlare har börjat som frimärkssamlare. Det ska väl sägas att många samlare är "multisamlare" som lika väl kan samla på vykort som frimärken, porslin, tidningar, allmogeföremål, bilar och allsköns ljuva prylar.

I det moderna vykortssamlandet spelar internet en avgörande roll. Inte i form av internet-vykort utan som ett sätt att leta i databaser, köpa och sälja kort, söka kontakt med andra samlare och hålla sig informerad om utbud, mässor och samlarträffar.

Förr, om någon hade ett speciellt samlingsområde, kunde vänner och andra samlare byta vykort med 'rätt' motiv. Nu knyts ofta kontakter via internet. Det finns samlare som hittat varandra via nätet och fått en kontakt som lett till att de nu umgås och hälsar på hos varandra.

Men det finns fortfarande en del samlare som inte känner sig hemma i datorvärlden och använder de traditionella sätten att skaffa material, det vill säga genom auktioner och mässbesök. De ser inte datorernas möjligheter utan lägger hellre både tid och förmögenhet på att resa runt och leta efter vykort.

I Sverige är de flesta vykortssamlarna män. Många har börjat med frimärken och sedan utökat samlandet med vykort. Idag är kvinnor mer kulturellt intresserade än män så troligen kommer könsfördelningen att jämnas ut sig så småningom. Hur många samlare det finns går inte att bedöma, de kan vara oändligt många. De som samlar hemma på kammaren går inte att uttala sig om men en hel del samlare går med i föreningar.

Organiserat samlande

Ett bra sätt att lära sig vykortsmarknaden och få tips om hur vykortssamlandet fungerar är att gå med i en förening. Under de senaste 30 åren har ett tiotal vykortsföreningar bildats. I Samlarförbundet Nordstjärnan, som har alla typer av samlare som medlemmar, finns sedan 1977 (i Stockholmsavdelningen) Samlarföreningen S:t Erik, en vykortssektion som har månatliga möten. Störst i landet är annars Göteborgs Vykortsklubb och Upplands Vykortsförening med drygt 300 medlemmar vardera.

Idag ser föreningsbilden lite annorlunda ut, beroende på att Sveriges Filatelist-Förbund (SFF) satsar på att fänga upp vykortssamlandet i sin verksamhet. Anledningen till SFF:s intresse för vykortssamlarna är att filatelin har en svag återväxt. Genom att utöka verksamheten till att omfatta även vykort finns en chans att behålla samlare och kanske även få dem intresserade av att samla både vykort och frimärken. Idag är det många som inte kommer i kontakt med frimärken på det sätt som skedde förr. De flesta skickar ju e-mail och många brev skickas utan frimärken.

På besök hos Södertörns vykortsförening

I PRO:s föreningsvilla i Haninge rör sig ett tiotal vykortssamlare med hungriga blickar runt ett långt bord fullt med vykortslådor. Det är Södertörns vykortsförening som har månadsmöte. De diskuterar, dricker kaffe samtidigt som de plockar och letar i varandras lådor. När kvällen är slut görs affärerna upp.

"Vi brukar ta med oss några lådor var och byter och säljer. Varje kort har ett visst värde och när vi är klara så betalar vi mellanskillnaden till varandra",

säger Kaarina Levén. Hon samlar på topografiska kort från hemstaden Motala och på vykort med läsbara gravstenar. Just i kväll är det dock katter som lockar. Kaarina har hittat en massa kattkort och visar vilka hon vill

Kaarina och samlarkollegor runt bordet. Foto: Mia Fernlund.

Kaarina and her collector colleagues around the table. Photo: Mia Fernlund.

ha och varför hon ratar somliga.

Lådorna med vykort ser ut som bruna skokartonger och för en oinvigd ser de ganska trista ut med sitt anonyma innehåll. Uppifrån syns bara rubrikerna och ett oändligt utbud av kort. I vissa fall ligger de i plastfickor. Men vid en närmare titt finns hur många intressanta vykort som helst. Båtar, julkort, påskkort, filmstjärnor, orter, tåg och stationer, vackra hattar, 20-talskläder, hemliga meddelanden, olika djur, skämtkort. För den som vill börja samla är det bara den egna fantasin som sätter gränser för samlar temat. Och för den som redan samlar är det svårt att låta bli att hitta på nya samlingsområden.

Kenneth Matz är ordförande i Södertörns vykortsförening. Han samlar på vykort från Haninge, Hornstull och med motiv från Stockholmsrestauranger:

”Det är kul, ett stycke kulturhistoria. Jag brukar visa min samling och gå igenom område för område, det brukar vara uppskattat”.

Kenneth är ganska ny som vykortssamlare. Han har hållit på i 7-8 år och samlade ursprungligen på frimärken men tröttnade.

”Det blev för plottrigt. Och så hittade jag några bra vykort och på den vägen är det. Det är ett smidigt samlande som går att ta med sig och så är det trevligt att samlas så här och fika, prata och byta kort. Men jag säger som Kaarina. De flesta samlare samlar på allt möjligt.”

Vykortssamlare brukar ibland bekymra sig över återväxten i samlarledet. Men Kenneth Matz tror att många som samlat på något som barn sätter igång igen när de har passe-

rat ungdomsåren och börjat få ett mer ordnat liv.

"Kanske när barnen har börjat växa upp och de börjar längta efter en hobby igen. Och naturligtvis när ekonomin tillåter de kostnader som samlandet innebär".

En relativt ny samlare i Södertörns vykortsförening är Peter Lind. Han började samla vykort för två år sedan och samlar på Karlshamnskort mellan 1900 och 1950. Kenneths beskrivning av "återvändande samlare" är något han känner igen sig i:

"Jag har ett historiskt intresse och kommer från Karlshamn. Jag visste inte ens att det fanns vykortsföreningar men letade på Tradera efter en byggnad som inte finns längre. Jag kollade runt lite mer och åkte på vykortsmässor. Nu är det en hobby som tar några timmar i veckan. Jag skulle kunna lägga ännu mer tid på det men jag har familj och det tar också sin tid".

Idag ska Göran Heijtz, själv medlem i föreningen, hålla föredrag om att ställa ut vykort. Till sin hjälp har han, förutom sin oslagbara kunskap, overhead-bilder, huvudsakligen ur Jonas Hällströms bok "Handbok för vykortssamlare som vill göra ett vykortsexponat". Ett exponat är detsamma som en monterad vykortssamling.

Göran Heijtz berättar vad som kännetecknar ett vykort, vilka regler som gäller för att ställa ut och pratar om tjusningen med att ställa ut sin samling:

"Jag tycker att Jonas på ett bra sätt beskriver varför man ska ställa ut och hur man kan bygga upp ett exponat. I första hand gör man det ju för sig själv. Det ligger en tillfredsställelse i att montera vykortsnymmet och att ta reda på fakta. Att visa samlingen för andra är att ta nästa steg och att få en bedömning och kanske nya idéer. Och alla bedömda exponat får en medalj".

Göran Heijtz föredrar själv att montera vykort på A4-blad och är inte så förtjust i Jonas Hällströms sätt att låta vykortsnymmet överlappa varandra på A3-blad. "Men det är en

Vykort finns i många former.
Detta är ett s.k. snöbollskort från 1905,
baserat på en akvarell av Jenny Nyström.

Picture postcards come in all shapes and sizes.
This is a so-called snowball card from 1905,
based on a watercolour by Jenny Nyström.

smaksak och det är ju intressant att var och en kan göra på sitt sätt och få det lite personligt".

Det kommer en del frågor om utställningsramarna: Hur många ska/får det vara? Hur får man tag på dem? Får man ha med en karta som visar på platser i samlingen?

"Ramarna lånar man, de ingår i utställningskostnaden. Inför en utställning skickar man in sin monterade samling och får den uppsatt. Det är också viktigt att ha en väldigt tydlig plan och att följa den. Och visst får man ha med en karta över området man samlar på. Det är ganska vanligt att samlare märker ut på kartan exakt varifrån vykortsmotiven kommer. Men tänk på att kartan ska vara en bisak, inte det som dominerar".

På frågan om varför man ska ställa ut sina vykort svarar Göran Heijtz:

"Det behöver man förstås inte. De flesta är fullt nöjda med att samla och byta. Men när man har hållit på ett tag och fått en fin samling vill man gärna visa den för andra. Det ger ett mål med

samlandet och en personlig tillfredsställelse. Och att ställa ut gör också att jag får en juries bedömning av min samling”.

Föredraget är slut, men kvällens letande bland vykorten fortsätter. Var och en lägger minst några timmar i veckan på sitt samlande och det kan vara ganska kostsamt. För även om många kort är billiga så är rariteterna riktiga dyrgripar.

Konsten att organisera sin samling

I sitt föredrag hänvisade Göran Heijtz till Jonas Hällströms bok ”Handbok för vykortsamlare som vill göra ett vykortsxponat”. Jonas Hällström är ordförande i SFF:s Utställningskollegium.

År 2002 införde Sveriges Filatelist-Förbund på prov en vykortsklass på sina frimärksutställningar. Det föll väl ut och 2006 skapades ett nationellt bedömningsreglemente för vykortsklassen. Jonas Hällström berättar:

”För sju år sedan började intresset för att ställa ut vykort bli stort. Många ställer ut för sitt eget nöjes skull men också för att få visa sin samling för publik och jury och för att få en bedömning av sin samling. Reglerna är till för att domarna ska ha en chans att göra rättvisa bedömningar och för att ge utställaren klara riktlinjer hur denne ska bygga upp exponatet.”

Han började som så många andra med att samla frimärken som liten och kom in på vykort i slutet av 1980-talet. Då var det Marstrand som gällde och när han började arbeta som militär fortsatte han med att samla på vykort med anknytning till det egna regementet. Han fortsätter:

”Men oavsett vad man samlar så tycker jag att man ska göra det för att det är roligt. Det är en form av samlande som håller en rimlig prisnivå, vykort finns från fem kr. Dessutom är det enkelt att samla vykort och man kan ta datorn till hjälp i letandet”.

Regler för att ställa ut vykort

En vykortssamling som ska ställas ut ska rymmas i minst två utställningsramar. En ram har plats för 16 A4-blad vilket innebär att samlingen ska omfatta minst 32 men det går lika bra med 16 A3-blad. Jonas Hällström föredrar A3-formatet:

”Det ger större möjligheter att komponera vykorten på ett varierat sätt. Jag tycker inte man behöver dra sig för att låta korten överlappa varandra så länge överlappningen inte döljer viktig information eller dålig kvalitet. Men det är min åsikt, andra samlare vill inte göra så”.

Han berättar att man börjar med att ställa ut sitt exponat på regional nivå och måste ha fått det bedömt där för att kvalificera sig till nationella utställningar.

”Det är en form av kvalitetsgaranti kan man säga. Och för att få ställa ut måste man vara medlem i SFF”.

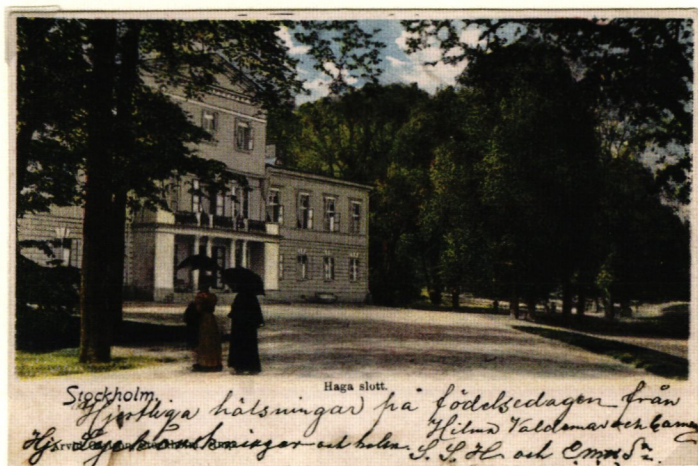
Till varje utställning utser SFF:s Utställningskollegium en jury som ska bedöma de utställda exponaten. Juryn bedömer exponaten enligt ett reglemente i vilket det ställts upp formella kriterier för bedömningen av följande aspekter: idé, plan och bearbetning, kunskaper och forskning, kvalitet och sällsynthet samt presentation.

Juryn ägnar 10-15 minuter åt att studera varje samling, varav två-tre minuter för att göra egna anteckningar. Därefter samlas man och diskuterar, jämför och lämnar sitt utlåtande i ett bedömningsprotokoll som utställaren erhåller. Prisutdelningen sker vid en bankett och dagen efter har utställaren möjlighet att få träffa en medlem i juryn för att få en personlig genomgång av exponatets bedömning.

Göran Heijtz som samlare

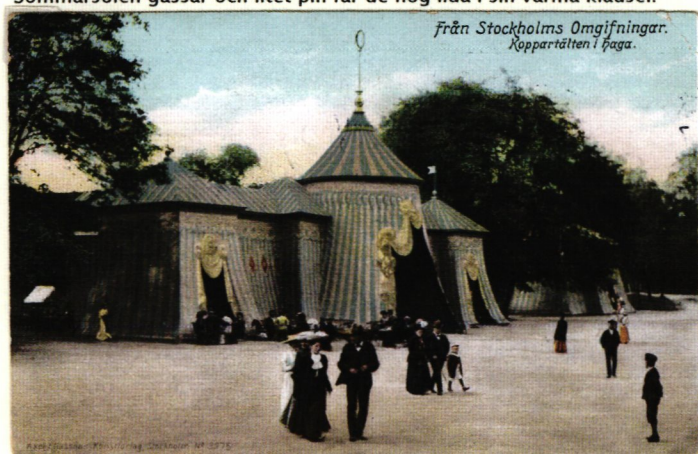
Den breda och djupa kunskap som Göran Heijtz gärna delar med sig av bygger på ett livslångt samlande. På sitt kontor tar han emot i ett rum fullt av stora kassaskåp och

HAGAPARKEN

Vykort från Arvid Carlsons Konstförlag, stämplat 1902.

En parkpromenad långt efter Bellmans rokokotid. Damerna med sina solskyddande parasoller är 1902 mera diskret klädda än de var kring Ekotemplet på 1700-talet, men det ser fortfarande tämligen obekvämt ut. Sommarsolen gassar och litet pin får de nog lida i sin varma klädsel.

Axel Eliassons vykort nr 3975, stämplat 1907.

Koppartältet var logement för Gustav III:s livvakt. Det mittersta, Silvertältet var omkring 1900 skola för Hagalunds barn och blev senare servering. Klädseln är 1907 strikt, damerna i kvarnhjulshattar och fotsid kjol, herrarna i kostym och stjärkrage och barnen i långstrumpor och mössor.

Ett utställningsmonterat blad från Paul Gustafssons högt belönade exponat "Solnavykort före 1920".

A sheet from Paul Gustafsson's prize winning exhibit "Picture Postcards from Solna before 1920" (mounted for an exhibition).

oändliga mängder bruna lådor med vykort. På ena väggen sitter inramade exemplar av kataloger från frimärks- och vykortsauktioner. Här driver han och hans bror, Stefan Heijtz, företaget Nova Frimärken. För det var frimärken som ursprungligen ledde Göran in i samlarvärlden som så småningom även skulle bli hans yrke.

"Redan som barn samlade jag på frimärken och kom på den vägen även in i vykortssamlandet. När skolan slutat för dagen delade jag ut reklam och lärde känna Stockholm. Det gjorde att jag blev intresserad av staden och började läsa böcker med Stockholmsbilder. Vid ett tillfälle när jag köpte frimärken fick jag med ett vykort med Karlbergskanalen som motiv. Då var jag 17 år och det blev början på mitt vykortssamlande".

Efter ett tag kom han i kontakt med affären "Topografica" i Gamla Stan. De sålde bilder och vykort av Stockholm och han blev stamkund. Då, 1972, kostade ett vykort i snitt 1,50-2 kr. På den tiden fanns bara en handfull affärer och samlare brukade byta dubbletter rakt av utan pengar emellan.

Finessen med att samla vykort, tycker

Göran Heijtz, ligger i att det inte går att veta vad som finns att hitta. Att samlingen inte nödvändigtvis blir komplett. "När det gäller frimärken vet vi exakt vad som getts ut och det handlar till stor del om att fylla luckor. När samlingen är komplett så förlorar det lite av tjusningen".

Förutom Stockholmsvyer samlar Göran på svenska konstnärer som tecknat vykort. Han samlar och tar reda på fakta om konstnärerna och samlar även på förlagor till vykorten. Och han är ordförande i Föreningen Jenny Nyströms Vänner, den allmänt mest välkända svenska vykortskonstnären.

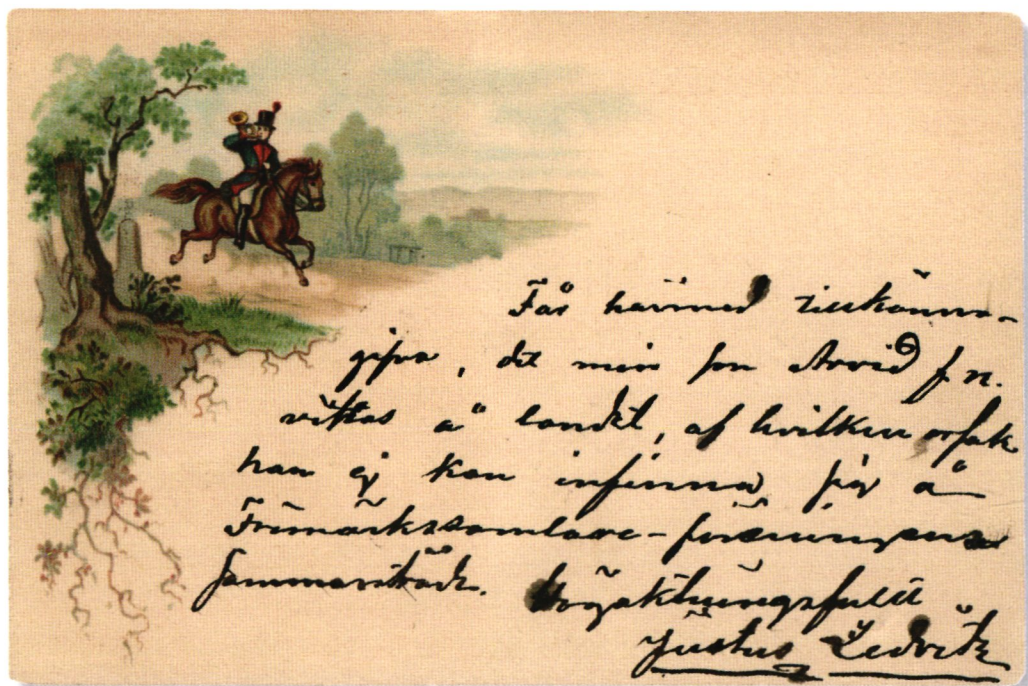
Görans favoritvykort

Vilket är då Görans favoritvykort?

"Det varierar över tiden. Men det är klart att mitt allra första kort, det från Karlbergskanalen, har en stor betydelse även om det är lite slitet.

Ett mycket tidigt vykort från 1887 med motiv av en postryttare.

A very early picture postcard from 1887 showing a postman on horseback.

Ett ovanligt "God Helgkort" i Postmuseums samlingar med tillönskan om Glad Pingst 1911.
An unusual card from 1911 wishing the recipient a Happy Whitsun, from Post Museum's collections.

Och så har jag ett runt 'snöbollskort' av Jenny Nyström och har även originalakvarellen. Mitt posttryttarkort från den andra januari 1887, som var det äldsta kända vykortet i Sverige när jag köpte det, har en speciell historia".

Göran Heijtz berättar att kortet har en posttryttare som tecknat motiv. Det är frankerat med ett 5-öres ringtypsfrimärke. Kortet har dessutom en filatelistiskt intressant bakgrund. Det är sänt till R.J. Bruzelius och lyder "Får härmed tillkännagifva, det min son Arvid f.n. vistas å landet, af hvilken orsak han ej kan infinna sig å Frimärkssamlareföreningens sammanträde. Högaktningsfullt Justus Zedritz".

Landets första frimärksförening, nuvarande Stockholms Filatelist-Förening, hade bildats bara några månader tidigare på den adress – Humlegårdsgatan 5 – som kortet är sänt till. Initiativtagare till bildandet var just R.J. Bruzelius. Detta var början till det nuvarande riksomfattande Sveriges Filatelist-Förbund.

Vykortens betydelse idag och i framtiden

Idag fyller vykort inte längre någon viktig samhällsfunktion. I dagens medietäta informationssamhälle är vykortet snarare en ovanlighet. Undantaget är julkorten som lever kvar. Men Göran Heijtz tror inte att samlandet kommer att dö ut:

"Nej, men det faktum att vykortet inte längre har samma dokumenterande funktion innebär att det kommer få göra på sig för helheten. En del samlar för att dokumentera något, ofta en liten ort. Då kan samlingen bestå av både vykort, fotografier och annat material. Dokumentationen, som till stor del sker digitalt, blir alltså viktigare än själva samlandet och behöver inte nödvändigtvis ske i vykortens form".

Varför samla vykort?

En del av tjusningen med att samla på vykort är att samlingen sällan kan bli helt

komplett. Det är något de flesta samlare intervjuade för den här artikeln återkommer till. Mycket kan man kartlägga men det finns hela tiden en chans att det dyker upp en intressant variant eller ett nytt motiv. Lägg därtill möjligheten till oändligt många teman att satsa på när man vill bygga upp en vykortssamling. Endast den egna fantasin sätter gränsen och det behändiga formatet gör att även en multisamlare kan bygga upp en relativt stor samling utan att behöva bygga ut huset.

Källor och litteratur

Billgren, Jan,

Brevkortets historia 1872-1925.

Postryttaren 1990.

Ehrensverd, Ulla,

Gamla vykort: en bok för samlare.

Stockholm 1972.

Gustafsson, Paul,

Vad är ett vykort?

Filatelisten april 2003.

Gustafsson, Paul,

Vykortets genombrottstid i Sverige.

Skillingtrycket nr 4, 1997.

Gustafsson, Paul,

Svenska vykortsförlag

– inbjudan till en kartläggning.

Skillingtrycket nr 2, 2006.

Hällström, Jonas,

Handbok för vykortssamlare som

vill göra ett vykortsexponat.

Skövde 2007.

Janson, Esbjörn,

Ett bidrag till det svenska

vykortssamlandets arkeologi.

Skillingtrycket nr 4, 1997.

Sveriges Filatelist-Förbund: www.sff.nu

Vykortssajten: www.gamlavykort.nu

Picture Postcards – History and Collecting

The Illustrated Postcard

The picture postcard is a further development of the official postcards that were issued by Post Offices in Sweden and abroad and came into use during the second half of the 19th century. In Sweden, the first official postcard was issued on 1st January 1872.

When postcards were first introduced (by Austria in 1869), the idea was that the use of these would enable messages to be sent at a lower postage rate than the letter rate. However, in Sweden the postcard rate was initially the same as the letter rate, i.e. 12 öre. After a year, the postcard rate was reduced to 10 öre, in 1876 it was further reduced to 6 öre and in 1885 to 5 öre, which was half the letter rate. It remained at 5 öre until 1918. The special lower rate for postcards was abolished on 1st June 1981.

Opinion is sometimes divided as to what is to be classed as picture postcards. The definition in the Swedish National Encyclopaedia is “a postcard with a picture on one side and space for address and message on the other side”. This description is satisfactory for modern picture postcards but, before 1905, messages were not allowed on the address side but only on the picture/message side. However, from 1st April 1905, permission was given in Sweden to divide the address side of the card so that messages could be written in the way they are on modern picture postcards. Internationally, “divided” postcards were not allowed until 1st October 1907, following a decision by the Universal Postal Union (UPU) Congress in Rome in 1906.

Nowadays, Sveriges Filatelist-Förbund - SFF (Swedish Philatelist Federation) defines picture postcards as follows:

A picture postcard has to be illustrated. Picture postcards that have been circulated (sent by post or handled in some other way by a postal organisation) must show proof of circulation.

Picture postcards that have not been circulated (not handled by a postal organisation) must have printed text or lines for the address, possibly a square for the postage, indicating that the card is intended for circulation without an envelope.

In Sweden, picture postcards from the first part of the 1880s (1882) are known to exist. The custom to send picture postcards had its big breakthrough during the Stockholm Exhibition in 1897. The use of picture postcards in Sweden peaked during 1903-04 when 37-38 million picture postcards were handled by the Post Office.

Distinct Picture Postcard Periods

Göran Heijtz is one of Sweden's most knowledgeable and experienced experts on picture postcards and card collecting; he considers that there are some basic concepts that can be of help when assessing the age and value of a picture postcard. One example is the printing method. Heijtz says:

“There are four main periods: The 19th century when the oldest picture postcards were made. They were drawn in ink in one or more colours and printed as lithographs. The next period is from 1900 to 1920, when phototype pictures became popular – it was then that it became possible to reproduce photographs. From the 1920s until the 1950s, the picture postcards were “genuine” photographs and, from the 1950s, offset printing was normally used. This can be seen from the use of a screen in the reproduction of the picture.

The cards from the 1950s onwards are mainly in colour. The technique to produce coloured cards was quite expensive and necessitated a larger issue, normally at least 3,000 copies. This meant motifs that could be sold in a wider area and not just in one shop, which resulted in the cards becoming more general in appearance than before. Quite simply, they became more boring. This is the reason for the typical cards with five pictures of well-known local landmarks instead of one card of each motif. Earlier on, picture postcards could be issued in considerably smaller quantities, perhaps only a couple of hundred copies of each motif."

The Format can Reveal the Age

Following the UPU Congress in Paris in 1878, the General Regulations, which came into force on 1st April the following year, stated that postcards were to be 14 × 9 cm in size. Today's "normal" format 15 × 10 cm was approved as the maximum size at the Stockholm Congress in 1924. This size was used, for example, as early as the Stockholm Exhibition in 1930 but did not have its real breakthrough until the 1950s.

Picture Postcard Collectors

Today many people collect picture postcards as a hobby and quite a few postcard collectors started out as stamp collectors. It should also be mentioned that many collectors are "multi collectors" who may equally well collect picture postcards as stamps, china, newspapers, rustic handicraft, cars and all kinds of odds and ends.

The internet is important to the modern collector of picture postcards; not in the form of internet postcards but as a means of searching in data bases, buying and selling cards, contacting other collectors and being kept informed about items for sale, collectors' fairs and meetings.

In Sweden, most postcard collectors are male. Many started with stamps and later widened their interest to include picture postcards. Nowadays, women have a greater interest in culture than men so this unequal-

ity between the sexes will probably gradually even itself out. It is impossible to estimate how many collectors there are today.

Popular Motifs

A collector's choice of motif is a matter of taste which often depends on interest or familiarity. Most of the time people collect picture postcards from a familiar location. The most sought-after motifs are small railway stations. They are, or have been, the focal point of the town and this is often where the post office was located. Animals, ships, Christmas and Easter cards are also popular with collectors. In the past, many people collected motifs such as churches, royalty and actors.

To Exhibit Picture Postcards

In 2002, as an experiment, SFF introduced a picture postcard class at their stamp exhibitions. The experiment was a success and in 2006 national criteria were laid down for the picture postcard class.

A jury assesses the exhibits in accordance with the Special Regulations which include formal criteria for assessing the following aspects: idea, plan and treatment, knowledge and research, condition and rarity, as well as presentation.

Why Collect Picture Postcards?

Most of the collectors interviewed for this article say that part of the excitement of collecting picture postcards is that the collection will rarely become absolutely complete. A lot of things can be mapped out, but there is always the possibility of an interesting variation or a new motif turning up. In addition, when building up a postcard collection, there are endless subjects to concentrate on, the only limit being the collector's own imagination.